

ВАЖЛИВИЙ КРОК У НАПРЯМКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Карлов університет у Празі (Чехія) видав монографію докт. юрид. наук, доктора теології, професора, члена-кореспондента Національної академії Правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України Є.Л. Стрельцова «Релігійні традиції у світській державі». В монографії на основі комплексного теоретичного аналізу досліджено ряд важливих положень, які визначають положення релігійної сфери та її складових у світській державі, що дає змогу значно збільшити обсяг наукових знань з цієї проблематики, зробити теоретичні узагальнення та запропонувати новий погляд на складну філософсько-правову проблеми соціалізації релігії.

Свої міркування з цього приводу виказав Президент Національної академії Правових наук України академік В.Я. Тацій

Передмову до цієї монографії написав декан гуситського богословського факультету Карлова університету у Празі доктор богослов'я, професор Ян Благослав Лашек.

Рецензію на цю монографію підготував завідуючий кафедрою загально-правових дисциплін та міжнародного права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова доктор філософських наук, кандидат юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України В.П. Плавич.

ПРЕЗИДЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ РЕКТОР НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ТАЦІЙ ВАСИЛЬ ЯКОВИЧ

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77
тел. (057) 704-11-20, факс (057) 704-11-71
E-mail: kancel@nulau.edu.ua

Вченому секретарю
Південного регіонального центру
Національної академії правових
наук України
Члену-кореспонденту НАПрН України
Професору Стрельцову Є.Л.

Шановний Свгене Львовичу!

Прийміть щирю вдячність за надіслані на мою адресу книги «Релігійні традиції у світській державі» та «Роздуми про сучасні правові реалії». З інтересом ознайомився з ними.

Бажаю усіх земних гараздів, подальшої плідної праці та нових творчих успіхів.

З повагою

В.Я. Тацій

ПЕРЕДМОВА

Книга проф. Є. Стрельцова «Релігійні традиції у світській державі», яку отримує у свої руки читач, є важливою подією, особливо в Україні, де релігійна ситуація є дуже складною.

Ми повинні усвідомлювати, що свобода віросповідання є складовою системи захисту основних прав та свобод людини, а не чимось винятково особливим. Основні підручники зазвичай надають їй видатну роль «яка відіграла виключну роль в історії у формуванні концепції та захисту прав людини», оскільки вона дуже тісно пов'язана з іншими правами і свободами¹. Релігійна свобода ділиться на *forum externum* і *forum internum*. Внутрішня свобода є необмеженою, але інший вид свободи, що є зовнішнім виразом, пов'язаний з регулюванням відносин між державою та церквами і релігійними організаціями. Саме таким чином в Європі утворилися різні конфесійно-правові моделі.

Україна має особливу історію, яка багато у чому відрізняється від розвитку ідеї релігійної свободи в інших країнах Європи. Європейська ідея постраждала під впливом радикальної секуляризації після Французької революції. Ставлення до релігії вперше було виражено в Декларації прав людини і громадянина 1789 року. На протязі XIX століття відбувається зростання релігійної терпимості та гарантується захист меншин, однак стандарти всезагального захисту релігійної свободи з'являються лише після Другої світової війни.

Професор Є. Стрельцов написав свою обширну роботу для того, щоб показати специфіку України та поставити питання, в якій мірі загальні правові, моральні та філософські принципи, що належать до релігійної свободи, застосовуються в чинному законодавстві України. Для цього він повинен знову визначити для своїх читачів основні релігійні поняття, ознайомити їх з функціями релігії і показати, як розуміється християнство у минулому та сьогодні. У своїй монографії автор не приховує, що найближчим йому є православний погляд. Це важливо, тому що православної літератури на цю тему дуже мало. Є лише закони і коментарі до них. Однак нові детальні праці з державно-конфесійного права відсутні, і це, умовно кажучи, добре, бо ця тема залишається відкритою. Україна впродовж багатьох століть вважалася територією, за церковну юрисдикцію котрої бореться Рим та Візантія. У цьому контексті, я хотів би відзначити книгу Едварда Вінтера «Візантія та Рим в боротьбі за Україну», яка описує цю історичну боротьбу до тридцятих років минулого століття². Ця праця, написана німецькою мовою, через деякий час була видана українською мовою в Празі (1944). Рим і Візантія — це дві історичні концепції, що визначили розвиток в області права. Окремі регіони України були частиною різних державних утворень, які мали вплив на вибір віросповідання його жителів. Але в жодному випадку, мова

¹ Daniel Spratek: *Evropská ochrana náboženské svobody*, ed. Deus et Gentes, sv. 11, L. Marek, Brno, str. 179.

² Вінтер Е. *Візантія та Рим у боротьбі за Україну 955—1939*. — Прага, 1944.

йде не тільки про минуле. Для різних форм християнської віри, з якими ми зустрічаємося сьогодні в Україні, вони починаються саме в цьому минулому. Крім православ'я, разом з його народною вірою, в основному це вплив католицизму, котрий черпається далеко не тільки з історичних уній православних з Римом. Але і незважаючи на жорстокі переслідування, яким була піддана в ХХ столітті, Греко-католицька церква східного обряду живе в даний час в Україні, як класичний сучасний римський католицизм. Автор книги, яка є перед вами, добре знає про ці факти. Історичні зв'язки та надбання, які формувалися протягом багатьох століть, були в ХХ столітті розірвані та втрачені. Коли Україна стала частиною Радянської Росії, на території України починає діяти Декрет про відділення держави від церкви, який означав до кінця 80-х років минулого століття абсолютне підпорядкування державі всіх церков і релігійних товариств. Після Другої світової війни, кордони СРСР розширилися на захід, що у державно-церковних відносинах передбачало розширення цього декрету і нові території, знищення греко-католицької церкви (1946) і значне обмеження діяльності або навіть ліквідація церков та інших релігійних організацій. Незважаючи на ці жахливі події, що не йдуть ні в яке порівняння з подіями в інших країнах Європи, релігійне життя в Україні змогло знайти у собі сили для відродження. З точки зору різних конфесій плюралістичне суспільство в сучасній Україні не є ідеальним і окремі церкви шукають модус співіснування. Ситуація змінилася, такого ніколи не було раніше — сучасна держава, яка, безсумнівно, прямує до Європи, дає кожному простір, аби мати можливість співіснувати.

Автор книги дуже добре знає, що державно-конфесійне право в Україні на даний час в діалозі з рештою Європи та світом, що глобалізується. Це буде важким завданням, тому що внутрішні правила окремих церков і релігійних організацій, утворені протягом багатьох сторіч не є занадто гнучкими для необхідного розвитку. Остання велика тема, яку проф. Є. Стрельцов представляє у своїй книзі, — є захист релігійної сфери та захист релігійної свободи, а також захист секуляризованої держави від можливих релігійних претензій.

Невід'ємною частиною книги, яка призначена для широкого кола читачів — є доповнення. Словник термінів у галузі богослов'я і релігії є більш, ніж потрібний, тому що звичайний середньостатистичний і навіть освічений читач не знає цих термінів. І якщо десь і коли-небудь їх чув, то не знає їх точне значення. Не менш важливим є вибірка правових документів, пов'язаних з релігією. Це в основному документи в українському перекладі безпосередньо до оригінального тексту. Це документи Організації Об'єднаних Націй, документи Ради Європи та документи Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Тим не менш, ця вибірка документів, може допомогти читачу, що знає про локальну ситуацію, зробити кваліфікований висновок, у який спосіб повинна діяти Україна та яким шляхом повинна йти у відносинах між державою і церквою. Ми очікуємо, що книгу будуть читати і за кордоном, тому читачі будуть мати вибірку важливих законів у себе дома і українською мовою.

Книга є цікавою завдяки своїй характеристиці, яка являє собою новий підхід до висвітлених питань. Ця праця не є богословською. Богословські праці в цій області, написані, голов-

ним чином, мовою конфесійного права, заснованого на еклезіологічних та інших критеріях окремих церков. Такі праці виправдовують або захищають внутрішні правила Церкви та її особливі відносини з зовнішнім світом, в тому числі й з іншими конфесіями. Автор ж намагається описувати події так, аби підтримати на належному рівні правильний об'єктивний погляд. Представлена праця також не належить і до сфери церковно-державного права, яке вивчає сучасний стан державно-церковних відносин в Україні та пропонує шляхи до їх генезису. Автор намагається об'єднати обидва напрями цікавою та доступною формою викладення матеріалу і звертає увагу не тільки на державну специфіку розвитку, а й на розвиток відносин між церквою і державою в різних суспільних областях, а також у різних культурних традиціях.

Здається проблема є ще і в тому, що Україна досить швидко встала на добрий шлях, оскільки прагне наблизитися до всіх діючих міжнародних норм та стандартів. Цей факт, однак, не в змозі зрозуміти окремі конфесії. Принаймні, зі сторони мені здається, що напруженість у релігійній сфері, яка не оминула Україну і після проголошення нею незалежності, яка присутня також за кордоном, де українці

проживають у великій чисельності, беруть свій початок у тому, що окремим конфесіям не вистачає терпимості, яка є взаємною в державах, де на протязі багатьох десятиліть релігійна свобода могла повною мірою розвинутися. Сучасна держава повинна захищати всі релігії, які не суперечать діючому законодавству.

Я хотів би побажати книзі, щоб знайшла у своїх читачів добре сприйняття, а головне, і особливо всім, хто зацікавлений у цій темі, натхнення не тільки до подальшого неупередженого вивчення цієї проблематики, але й до відкритих суспільних відносин. Якщо в Україні буде добре функціонувати громадянське суспільство, якщо Україна буде функціонувати як дійсно правова держава, що виросла з європейської правової та культурної спадщини, тоді і співіснування церков одна з одною, відносини між церквою, релігійними організаціями та державою будуть нормальними, культурними і відкритими. І такі відносини є передумовою для створення спільної європейської родини, яку ми зараз намагаємося побудувати.

*Професор, доктор богослов'я
Ян Благослав Лашек,
декан гуситського богословського
факультету Карлова університету
в Празі, Чехія*

ВДАЛА СПРОБА НАУКОВО ПОЄДНАТИ СВІТСЬКЕ ТА РЕЛІГІЙНЕ

Саме так можна охарактеризувати монографію професора Стрельцова Є.Л. «Релігійні традиції у світській державі», яка в кінці минулого року видана Карловим університетом у

Празі (Чехія)¹. В ній автор намагається не тільки «заглянути» у складній світ релігії, у релігійну свідомість, релігійні почуття, релігійний культ та інш., а й спробувати з'ясувати, що сьогодні

¹ Стрельцов Є.Л. Релігійні традиції у світській державі. Передмова професора, доктора богослов'я Яна Благослава Лашека (Карлов університет, Прага, Чехія). Монографія. Видавництво Л. Марек (Брно), 2014. — 232 с.

може поєднувати ці, з одного боку, різні, а з іншого — дуже «сумісні» сфери нашого соціального життя.

Відомо, що основи національної ідеї, духовна культура, суспільна моральність, громадське середовище взагалі створюються протягом життя багатьох поколінь. Вони формуються не стільки завдяки імперативним державним заходам, скільки суто за рахунок особистого внутрішнього розуміння, душевних напружень, нічних особистих «розмов» людей «між собою». І всі такі внутрішні «джерела» тільки тоді можуть стати дійсно реальними, коли вони мають не тільки, а можливо і не стільки «розумні» складові, а тоді, коли вони, якщо можливо так сказати, «осяяні» душевними пошуками та рішеннями, в основі яких частіше за все лежать релігійні постулати. Багато в чому саме від щирості такої віри, від кількості віруючих, від досконалості самих віровчень залежить дуже і дуже багато в створенні рівня духовності суспільства, рівня патріотизму, рівня порядності населення. Це, певною мірою, може впливати і на створення так званої аури «відповідальності та порядності чиновників», без наявності якої неможливо розраховувати на еволюційний шлях суспільного розвитку. Все це дуже важливо для будь якої цивілізованої країни, а тим більш для України, яка переживає дуже складні часи в своєму намаганні стати вільною та суверенною.

Для більш швидкого та якісного досягнення цього потрібно в першу чергу, як ми розуміємо, не тільки достатньо глибоко зрозуміти основні релігійні положення та основні правові положення, як мистецтво добра і справедливості, а й спробувати зрозуміти можливості їх взаємопроникнення та взаємозалежності для досягнення державного, суспільного та особис-

того спокою. Саме такі мотиви багато в чому сформували загальний намір у професора Є.Л. Стрельцова написати книгу. Потім були додаткові, на нашу думку, не менш важливі аргументи. Це, наприклад, спроба виявити співвідношення між релігійними догмами та правовими нормами, між гріховним та злочинним та інш. При цьому він відштовхувався від відомого постулату про те, що основне завдання світського закону полягає не в тому, що оточуючий світ, який, на думку релігії, лежить у злі, перетворився в Царство Божіє, а в сприянні тому, щоб цей світ подалі не перетворився у пекло. Тому і виникає питання: а де сама межа такого впливу світського закону, які сфери та напрямки та при яких духовно-суспільних умовах стають більш податливими для нього?

Це непросте завдання не тільки у загальному науковому розумінні цієї складної богословсько-філософської проблеми. Складнощі, на нашу думку, полягають навіть у первісних спробах «вибудувати» структуру цього дослідження. Професор Є.Л. Стрельцов усі складні питання, які розглядаються в цій монографії, «поділив» на чотири основних блока, використовуючи при цьому загально відомий філософсько-дедуктивний метод пізнання. Перший розділ цієї монографії присвячений філософсько-правовій проблемі функціонування релігії. В цьому розділі розглядається: світській погляд на богослов'я; поняття, система та функції релігії; історія та сучасність християнства. У другому — розглядаються організаційно-правові проблеми регулювання функціонування релігійної сфери. В ньому досліджуються проблеми: релігії і типології держав; проблеми зовнішнього (державного) регулювання; проблеми внутрішнього (релігійного) регулювання. У третьому

розділі, присвяченому міжнародно-правовим проблемам регулювання функціонування релігійної сфери, досліджуються проблеми: міжнародного (наднаціонального) досвіду; закордонного досвіду; нового погляду на порівняльний аспект в таких дослідженнях. Четвертий розділ присвячений богословсько-правовим проблемам охорони релігійної та світської сфери. Тут аналізуються питання співвідношення гріха та злочину; відплати та покарання; богословсько-правові проблеми попередження гріховного та злочинної поведінки.

Саме такий погляд на релігію, багато в чому з філософсько-правової точки зору, спроба встановити основи її функціонування в світській державі, ті завдання, яке ставить перед нею суспільство і, мабуть, вона сама повинна ставити сама перед собою в сучасних умовах, і присвячена ця робота. Причому, і тут чітко проглядається відповідний методологічний підхід. Тобто, виділяється те, що нам вже відомо, від того, що нам бажано було б зрозуміти; далі виділяється та структурується невідоме; потім воно концентрується у певну проблему, яка потребує свого дослідження. По багатьох таких проблемах висуваються певні гіпотези, а інколи — і достатньо обґрунтовані рішення. Так, можливо сказати, що питань в цьому науковому дослідженні більше, ніж відповідей, але навіть поставити такі питання для світської особи — це теж складний крок в новітньому розумінні феномена релігії, тому що примушує по-новому подивитися на положення, які багато часу вважались традиційними та тлумачились по-іншому. В цьому теж

є реальні прояви саме ментальних розумінь авт ора.

Декан богословського факультету Карлова університету, професор, доктор богослов'я Ян Благодислав Лашек в передмові до цієї книги добре сказав, що «якщо в Україні буде добре функціонувати громадське суспільство, якщо Україна буде функціонувати як дійсно правова держава, що виросла з європейської правової та культурної спадщини, тоді і співіснування церков одна з одною, відносини між церквою, релігійними організаціями та державою будуть нормальними, культурними і відкритими». І на нашу думку, ця монографія проф. Є.Л. Стрельцова вносить значний вклад в такі процеси, які зараз нам дуже необхідні.

Безумовно, наукові звання професора Є.Л. Стрельцова як світського доктора юридичних наук з 1992 року та доктора теологічних наук з 2010 року вірогідно «спрошували» проведення такого дослідження, але ми розуміємо, що ніколи зовнішні «ознаки» будь-якої особи не замінять суто внутрішніх якостей науковця, які, безумовно, повною мірою притаманні Є.Л. Стрельцову і які в черговий раз проявились при підготовці цієї монографії. Ми поздоровляємо його з виходом цього визначного наукового творіння та бажаємо нових творчих досягнень у майбутньому.

*Завідуючий кафедрою
загальноправових дисциплін та
міжнародного права Одеського
національного університету
імені І.І. Мечникова,
доктор філософських наук,
кандидат юридичних наук,
професор, заслужений діяч науки
і техніки України
В.П. Плавич*

В535 **Вісник** Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.
— 2015. — № 3. — 218 с.
Укр., рос. та англ. мовами.
ISSN 2312-6566.

УДК 340(477)(082)
ББК 67(4Укр)я43

Наукове видання

ВІСНИК

**Південного регіонального центру
Національної академії правових наук України**

JOURNAL

**of the South Regional Center of National Academy
of Legal Sciences of Ukraine**

*Українською, російською
та англійською мовами*

Науковий журнал

№ 3, 2015

Відповідальний за випуск Є.Л. Стрельцов

Підписано до друку 28.05.2015.
Формат 70 × 100/16. Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура «Літературна».
Ум.-друк. арк. 17,71. Тираж 300 прим. Зам. № 1505-17. Ціна договірна.

Віддруковано у видавництві «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002;
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. тел. +380(48) 7777-591
<http://law-books.od.ua/>